

РАДОЈЕ СИМИЋ и БРАНИСЛАВ ОСТОЈИЋ

НЕКИ СЛУЧАЈЕВИ КОНГРУЕНЦИЈЕ У ЈЕЗИКУ
СТЕФАНА МИТРОВА ЉУБИШЕ

Оплијени ме и зачари богаство и изворна мудрост народнијех умотворина, пак нешто из Вуковијех збирка, нешто свагдањим саопћењем народом црногорским и приморским, изучим матерњи језик, омили ми и уљубим се у оно што сам прије мал не презирао...

Ове Љубишине речи¹ позивају на размишљање о сразмери две поменуте компоненте његова књижевног израза: херцеговачко-вуковске, на једној страни, и „црногорско-приморске“, на другој — тј. стандардне књижевне и фолклорне дијалекатске, гледано из наше данашње перспективе. Прецизно истраживање тих односа у овом тренутку наше науке није изводљиво на ширем плану: још немамо подробнијих описа оних дијалекатских типова који су Љубиши могли послужити да „свагдањим саопћењем“ „изучи“ народни језик. За тему нашег прилога одабрали смо стога питања за чије решавање нису пресудна теренска истраживања народних говора: то су неке особености у слагању реченичних делова.

На варијативност конгруенције реченичних делова у смислу у којем желимо овде расправљати указао је индиректно још Ф. Миклошић,² који из Вукових народних песама наводи пример *су 'в е м о је двадесет момака*. Сличне примере у Његошеву језику региструје М. Решетар 1890. године³ (*видиш о в е пет сто-*

¹ Из Љубишине *Аутобиографије*, објављене у *Целокупним делима*, књига прва и друга, Народна просвета, Београд. Грађу смо ексцерпирали из поменутог издања. Римском бројком обележен је том, а арапском страница на којој је пример забележен.

² F. Miklosich, *Vergleichende Syntax der slavischen Sprachen*, 56.

³ Р. Р. Нjegoš, *Gorski vijenac*, Zagreb 1890, 63. Исп. више грађе, Д. Вушовић, *Прилози проучавању Његошева језика*, ЈФ IX, 185: *Напишите књиге на све стране — У све наше двадесет пољанах; — Све четири коња оседајте; — Оне десет љуто обранише и сл.*

тин момчади; — навртите те пет шест овновах), указујући на могућност употребе заменичке речи у облику ак. пл. мушког рода (ове, те). Касније Решетар овome додаје грађу из говора Црне Горе и Боке, у којој се огледа иста појава: *оли-ми подџат о вѣ двѣ квѣдра*; — *у-когѣ-си купѣла т ѣ три нѣжѣ*.⁴ Поред тога забележио је и облик ном. пл. мушког рода: *о н ѝ двѣ-су-ми рекли*; — *до-шили-су о н ѝ двѣ чѣка*; — *двѣ сѣна њ е г о в и -су погинули*, и друге.⁵ Т. Маретић у својој *Граматици* такође наводи примере из народних песама Црне Горе и Боке друкчије с обзиром на поменуту појаву од остале његове грађе. Ту су исти облици које Решетар сматра акузативом и номинативом: *о в и три коња*; — *али сједе до два с т а р и старца*; — *и код ње су два љ у т и арслана*; — *удрише се два д о б р и јунака*; *узми и натовари о не три коња*; и *два града не ш е т а не* и *два коња не ја х а не* („Тј. дат ћу ти“); и *ћерају два ра њ е не друга*.⁶

Ради се, дакле, о слагању придевске речи са именском када се ова нађе у оквиру „бројне“ конструкције. У опису таквих конструкција — које ће представљати предмет овога рада — постављају се извесни теоријски проблеми. Наиме, на лексичко-граматичком нивоу ту се запажа велика разноврсност која условљава шаролика обличка решења. Ради јединства описа потребно је стога поћи од функционалне структуре њихове, а лексичко-граматичке карактеристике узећемо као критериј субкласификације.

Лексичко-семантичка карактеристика „количинска реч“ у вези је са функцијом *квантификације* на синтаксичком плану. С обзиром на смисао квантификације разликују се (додуше не увек строго) нумеричка и ненумеричка квантификација, а она може

⁴ М. Rešetar, *Der stokavische Dialekt*, 209. Касније се у описима старијих црногорских говора редовно констатује та појава.

М. Стевановић, *Источноцрногорски дијалекат*, ЈФ XIII, 112: *Нѣше три сѣла нѣје зафѣтила, а све друго е опѣлила. С в ѣ четири пѣра сѣм јѣ купѣјо*.

Б. Милетић, *Црмнички говор*, СДЗБ IX, 584—585: *Кѣлико цѣниши обвѣ — двѣ кѣња? — О-ли продѣт, Мѣло, онѣ - два гѣбѣља (вранца)? — Пѣта овѣ - двѣ с'едѣка. — А - доведи ми т ѣ - двѣ вѣла*.

М. Пешикан, *Староцрногорски и љешанско-катунски говори*, СДЗБ XV, 209: *поштѣнѣ тројѣцу љѣдѣи*; — *л ѝ ј е п ѣ двѣ ѣмна*; — *т ѣ два тѣпа*.

⁵ М. Rešetar, *цит. место*. У наведеним студијама констатује се и ова појава.

М. Стевановић, ЈФ XIII, 112: *Мѣји двѣ брѣта су старѣ од тѣбе*; — *т в ѣ ј и три сѣна...*; — *о н ѝ три вѣлики цѣра*.

Б. Милетић, СДЗБ IX, 581—582: *о в ѝ - два ћетѣћа - су глѣдни. Дѣкле ми порѣстѣ т ѝ двѣ ћетѣћа. О н ѝ двѣ дѣба рѣстѣ ѣспоред. О н ѝ двѣ ћѣка те су добѣли наградѣ*.

М. Пешикан, СДЗБ XV, 209: *д ѣ б р и двѣ чѣјка су тѣн погѣнули*; — *о в ѝ четрдѣс љѣдѣи*; — *о в и двѣ брѣта*.

Овакво слагање није одлика искључиво црногорских старијих говора, већ конзервативнијих штокавских говора уопште јер је констатована и на другим странама. Исп. нпр. Р. Симић, *Левачки говор*, СДЗБ XIX.

⁶ Т. Maretić, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb 1863, 438.

по правилу бити праћена другим, међусобно различитим синтаксичким функцијама, што на формалном плану условљава разноврсност граматичких ознака. Стога је оправдано говорити о следећим лексичко-граматичким класама квантификатора: о номиналном (^{nom}Qt: двојица, десетак; неколицина, већина, део, мноштво и сл.), придевском (^{adj}Qt: први, други; велик, мали и сл.), прономиналном (^{pron}Qt: један; колик, неколик, многи и сл.), адвербном (^{adv}Qt: пет, шест... десет; петоро, шесторо... десеторо; неколико, много, мало и сл.) и адвербно-прономиналном (^{advpron}Qt: два, оба, три, четири; двоје, обоје, троје, четворо; неколика и сл.).

Од осталих функтора који конституишу фразу са квантификатором треба поменути именску реч у функцији номинације предметног садржаја обухваћеног квантификацијом (N). Трећи члан QtP (= квантификацијска фраза) јесте квалификатор, који је према лексичко-граматичким својствима двојак: придевски (^{adv}Ql) или заменичко-придевски (^{pron}Ql). Конструкције типа *Ми Југословени градимо социјализам* (: *Југословени граде социјализам*), *Вас двојица студената придружићете се осталима* (: *Двојица студената придружиће се осталима*) и сл. — упућују на интересантну могућност употребе *персоналног индикатора* (^{psI}) уз именичку реч, који, на једној страни, условљава облик предиката, а, на другој, представља проблем у организацији QtP.

Синтаксички односи на којима почива формална организација синтагматских структура могу се упрошћено приказати као однос синтагматског центра и периферије: периферни елементи прилагођавају своју форму према захтевима центра, и то или простим понављањем граматичке морфеме (конгруенција) или успостављањем нове према лексичко-граматичким карактеристикама речи у синтагматском центру (рекција).

Организација QtP састава Qt-N зависи од тога који ће се од чланова схватити као центар а који као периферија фразне структуре: ^{adj}Qt и ^{pron}Qt у комбинацији са N изједначају се са квалификаторима, те са гледишта конгруенције не представљају ништа посебно (исп.: *други дан, сваки други дан* и сл.). QtP са ^{adv}Qt и ^{nom}Qt имају дијаметрално супротне односе: квантификатор је централни члан синтагме и понаша се према периферноме као регенс према ректуму (*двојица људи; пет јагњади, петоро деце*). Адвербно-прономинални квантификатор колеба се између два наведена принципа (*два човека, два детета; две жене*).

QtP са ^{psI} познаје такође оба типа организације (*Ми смо тројица ту; Нас смо троје ту, Нас смо тројица ту*).

Посматраћемо најзначајније од ових структура у језику С. М. Љубише. Грађу ћемо приказати у два одељка, од којих ће први садржати потврде неких типова QtP с обзиром на различите позиције у оквиру структуре вишега реда; а други ће бити посвећен структурама типа S-P и понашању лексичких јединица у P-позицији када је у S-позицији употребљена QtP (*Нас смо двојица дошли, Нас је двојица дошло*).

Структура QtP

Тип ^{nom}Qt-N

Почетком прољећа навали *множ народа* II 245; — ... по којој је била принуђена *већина* православнијех *Бокеза*... II 301; — Свршетком г. 1872 народна *већина Сабора* далматинскога дигне императивни мандат *петорици заступницима*... II 320.

Последњи пример показује да у Љубишину језику слагање може бити извршено и по моделу ^{adj}Qt-N, што је у вуковском идиому искључено.

Тип ^{adj}Ql — ^{nom}Qt-N

Одвоје се *тројица*, тобож *мудрији*, да оду по попа II 37; — Предај рибу тој *двојци живој*... II 199.

У нашим примерима N није експлицирано, но тиме се у принципима слагања ништа није изменило. Али ипак треба напоменути да је у последњем случају падежна морфема одабрана према захтевима конгруенције са ^{nom}Qt.

Тип ^{pron}Ql — ^{nom}Qt-N

Ова двојица углаве станак... I 107; — *Ова тројица* дођу на Чево... I 111; — ... да *та петорица заступника* мора гласовати за закон II 319; — Једно вече сједјела *та двојица* уз пећ... II 249.

Турци опале пред зору *оно десетак кућа* на Ластви... I 285.

У првој групи примера спроведена је парцијална конгруенција са ^{nom}Qt, а у последњем је примењен принцип глобалне конгруенције. Разлика је делом свакако и лексички условљена (*тројица* : *десетак*), а може бити и позицијом QtP.

Тип ^{ps}I — ^{nom}Qt-N

Но *нас петина* цијенисмо... I 287; — Пошто смо побрали порезе на Доњој Зети, окрене *нас тројица* ка Климентима II 118; — Кад видјела *нас двојица*... II 184; — Тако се укрцају на један брод трговачки, *њих двојица*... I 115; — И тако крену *њих деветина*... I 291.

Не би се *ми двојица* погодила за годину дана... I 250; — ... да *ми двојица* не уживамо аустриско држављанство... II 275.

Принцип избора падежне морфеме варира између рекције, у првој групи, и падежне симетрије са ^{nom}Qt, у другој.

Тип ^{adv}Qt-N

По ручку одаберу се дванаест *Паштровића*... I 260; — Сину *триста ножева*... II 144; ... пак сто *грла* викну... II 147; — Црква има *седам куба*... II 221; — Пребјегну у Ја-Софију околу *сто хиљада* чељади II 223.

Није прошло *много година*... II 324.

Тип ^{adj}Ql — ^{adv}Qt-N

... обустављају у вису *седам небескијех жица*... II 221; — ... сви *пет заступника далматинских* на Рајхсрату гласају... II 320; — *Седам је мртвијех глава* пало у три године I 250; — Све *девет гореспоменутијех* онако *везанијех* одвезну исто вече под Котор... I 108.

Љубим је ја као *обије очи* у глави, као оно *гладно пет синова*... I 259.

Над тијем благом и богатством сјају *висока седам куба, обасуте* златом... II 227.

У првој групи примера слагање је парцијално према захтевима N. У претпоследњем на избор граматичке морфеме утиче неутрализована форма ^{adv} Qt. У последњем пак примеру облик *обасуте* упућује на глобално слагање (*седам куба* = пл. фем.), а *висока* ће бити последица формалне мултипликације морфеме -а (*куба*). У вуковском стандарду обични су само регирани атрибути, тј. парцијално слагање са N.⁷

Тип ^{pron}Ql — ^{adv}Qt-N

Но *ови пет посланика* за вријеме свог избора добили су... II 319; — *Ти пет гласова далматинских* нијесу били нужни... II 320; — ... ако идемо кому на напаст, *сви девет паски главе* погубили... I 295; — *Пођу сви шест* с трновијем *кџима* на гроб... I 351; — ... пошто су се *сви пет* наскркали *црно-грке кафе*... I 406; — ... да броде поступамо и поправимо јер *бејаху, мање више сви шест* изрешетани II 12—13; — ... *сви шест заступника далматинских* на Рајхсрату гласају... II 320.

Све девет гореспоменутијех онако *везанијех* одвезну исто вече под Котор... I 108; — Узгред дај ми матери *ове пет дуката* I 217; — Набрбље јој у пасу прстен, *мараму, и оне пет дуката*... I 234; — У то приступи једна *момица* *наточенијем пивом* за *све пет* I 201; — Да сам имао *девет синова*, свакога као *Рељу Крилатога*, пак да сам их *све девет* то вече у једну гробницу сложио... I 422; — ... и да попне *сто седам ступаца* што знаменају *оне сто седам килова*... II 229.

⁷ М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик* II, Београд 1974, 145.

На ову вежемо *с в а пет*, а цијел збор потврди II 43; — ... за три дана окупе главаре црногорске од *с в е седам нахија* ... I 116.

А *о н о дванаест матера* повичу из свега гласа I 259; — Љубим је ја као обије очи у глави, као *о н о гладно пет синова* ... I 272.

Нема конкретних истраживања вуковског језика у овом правцу, али би се рекло да је најчешћи начин слагања парцијална конгруенција са регираним N (*о в и х пет посланика*).⁸ Код Љубише је ово искључено. Најчешће слагање код њега је глобално, а падежна морфема одговара позицији QtP у односу на спољне елементе: у субјекту и сличним поз. ^{pron}Ql има облик номинатива, а у поз. објекта и сл. — облик акузатива плурала. Облик *с в е седам нахија* указује на процес генерализовања облика акуз. и за друге позиције, а *с в а пет* (односи се на мушкарце) може се поредити са напред наведеним *в и с о к а седам куба*.

Са вуковским идиомом слаже се Љубиша ретком употребом форми ^{pron}Ql које су наведене у последњој групи примера.⁹ Ту је извршена парцијална конгруенција са ^{adv}Qt, тј. употребљена је неутрална форма рода, броја и падежа.

Тип ^{ps}I — ^{adv}Qt-N

Одвојмо се *м и пет-шест старца*, пак пођимо код Долорука ... I 118.

На основу јединог примера не може се много закључити, али је карактеристично: падежна форма ^{ps}I усаглашена је са захтевима позиције QtP, што упућује на глобалну конгруенцију.

Тип ^{apron}Qt-N

Измијенила се три *п а с а људи* ... I 252; — Над извором разгранала два *ј а б л а н а* II 92; — ... и покрао му *ч е т и р и мједена л о н ц а* ... II 209; — ... пак се *т р и б р а т а* станила на овој земљи ... II 175; — ... нађе гдје сједе два *с т а р ц а* ... II 147;

Уз пут била *т р и п о ч и в а л а* ... II 173—174; — Случи се по некој несрећи да су оба *с е л а* дигла крсте ... II 174;

Кад се *д в и ј е с т а р и ц е* састану ... I 184; — Прођу пролетос *т р и г о д и н е* ... I 252; — ... да се пребију *т р и мртве г л а в е* ... I 257; — ... прођоше о међуднице *т р и г о д и н е* ... I 300; — ... живјеле *д в и ј е с у с ј е д е* ... II 57.

Тип ^{adj}Ql — ^{apron}Qt-N

— ... положи два *г о л а ножа* у пријекрст на плочу I 264; — ... и покрао му *ч е т и р и м ј е д е н а л о н ц а* ... II 209;

⁸ М. Стевановић, нав. дело, 146: *једанаест високих* јабланова.

⁹ М. Стевановић, нав. дело, 142: *њихово двоје деце, лепо троје јагњади, оно двоје, све троје — сви троје*.

— Између *п р в а* два олтара тер су окренута... II 221; — ... пак ти нови облуди начињају пространу пољану с обје стране округле а у исто доба подупиру *два* *п р о с т р а н а* *тријема*... II 221; — ... у средини... се уздиже велика куба, коју држе у дубак *четири* *о р и ј а ш к а* *облука*... II 221; — На овијем облудима... почијевају *два* *д р з о в и т а* *полу-свода*, тер покријевају *четири* *п о л у о к р у г л а* олтара II 221; — Први тријем, кроз који се улази у *д р у г а* *два*, ... развија се на завијутке у *три* *в е л и к а* *облука*... II 222; То је велики олтар са светом трпезом, лежећој на *четири* *ступца* *с л и в е н а* златом... II 226; — Била у Крфу *два* *г л а в н а* *пријатеља*... II 249; ... и прида православљу *три* *с и н а* *з г о д н а* и *н а п р е д н а* као рани тићи II 251; — ... *три* *б и р а ч а* *г р б а љ с к а* нијесу имала право гласовања... II 279.

... да се пребију *три* *м р т в е* *г л а в е* *с п и ч а н с к е* за *три* *п а ш т р о в с к е* I 257; — ... живјеле *д в и ј е* *с у с ј е д е*, *д о в е д е н е* и *у д о м љ е н е* истога дана... II 57; — Прођу *д в и ј е* *д у г е* *г о д и н е* у свађи... II 146; — ... а возе га *четири* *б и ј е л е* *мазге*... II 228.

... на данашњи дан у добар час састаше се *д в а д е с е т* и *четири* *к м е т а* и *д о б р и* *ч о е к а*... I 257.

Код фем. и неутр. N глобална и парцијална конгруенција са N формално се не разликују. Код маск. за оно прво имамо само једну потврду, што значи да је код Љубише у правилу да се ^{adj}Q1 слаже са N.

Тип $\text{r}_{\text{non}}\text{Q1} - \text{a}_{\text{non}}\text{Qt-N}$

А *т а* *два* *л а ж и в а* *с в ј е д о к а*... ако су истину казала I 305; — Осим *т а* *три* *г л а в н а* *п и т а њ а*, потражило се од владе и других олакшица II 319; — ... и тако се *о н а* *три* *Ц р н о г о р ц а* здраво поврате... I 121; — Гђе би, синко, кућу затвори и на *о н а* *два* *г р о б а* оставио твоју муку? I 183; — Тек први кокоти у селу запоју, *о н а* *четири*... дођу код Свете Петке I 297; — ... и наумио је да наведе *о н а* *два* *с т а р ц а* да се међу се покољу... II 193; — ... но си се ти уортачила са *о н а* *два* *л у п е ж а*... II 199—200; — ... и жао ми бјаше видјети гдје се удружила *о н а* *три* *г у р с у з а* да одеру ону старицу... II 201; — *О н а* *два* *облука* што подупиру тремове... II 224; — *С в а* *три* се нагнали стари и сиједи... I 111; — ... кад сутра на суд, кад ли ме чекају *с в а* *три* од зоре I 158; — ... *с в а* се *три* пригну да виде што пише I 165; — А да — реку *с в а* *три* I 165; — ... и ту ти *с в а* *три* сједну на меке стоце I 264; — ... пак се кунем на *с в а* *четири* *ј е в а њ е љ а*... I 288; — Дома ме је срећа обдарила са *три* *б р а т а* као *три* *л а в а*... *с в а* *три* ожењена и на дјечи... II 182; — Прекрстимо се *с в а* *четири*... II 220; — У кутима *с в а*

четири поглавита облукa, видиш по једног херувина ... II 222; — ... премићују, као камен прстен, с в а четири краја оругле ... II 222; — ... разтрубили на с в а четири краја свијета ... II 282; — Свак се од т е двије језичнице уклањао ... II 57.

... не само што би изгубила о н е два милиона ... II 317.

Само у последњем примеру имамо неоспорно глобално слагање: падежна морфема је удешена према позицији QtP. У осталим случајевима је поновљена форма N, па без обзира на семантичко неслагање грамема говоримо о парцијалном слагању.

Тип psI — $argonQt-N$

То ли *ми два* не идемо ... I 103; — Ја знам дивно, да све што *ми два* јутрос уговоримо, наши ће људи сутра потврдити I 250; — ... рећи ће опаки свијет, да смо их *ми два* издали ... I 396; — ... па *ви два* како учините I 279; — Једно јутро нагнали се сами *они два* у ћелију манастирску I 122; — *Они су оба* добри ... II 194; — Ја почех одмах да радим, а *они два* Грка да шетају ... II 216.

Бог зна *нас два* се већ виђети, како ли? I 209; — Ја мним да се *нас два* нијесмо јутрос састали ... I 250; — А ко је то коло купио? ... — *Нас два* *сусјед* договорно ... I 260; — *Нас двадесет и четири* снимамо ти капе ... I 427; — Кад чуемо *нас три* ... II 122; — ... *нас два* не би се јутрос око ње прегонила II 134? — Кад *нас четири* дођемо у манастир, разговарамо се међу се ... II 190; — Кад *нас четири* чујемо причу, подвиј уши ... II 192; — ... на ти Бога и божје вјере, хоћеш ти одавдје најпрви испанути, ако ћемо се *нас четири* сотоном претворити ... II 195; — Тер ти *нас два* млигај по селу ... II 202; — ... да смо се *нас четири* око дохватила ... II 220; — Но сте *вас три* стари и мудри ... I 112; — Кад било при расанку, пођу *њих сва четири кнеза* у провидника да га поздраве I 201; — Кад се *њих два* одвоје ... I 263; — Кад остану *њих два* сама, рекне кнезу ... I 289; — А кад их старац припита: ко су *њих два*, један му рекне ... II 147; — Од *њих три* ево јутрос дишу триста убојника ... II 175.

У првој групи примера спроведена је по свој прилици глобална конгруенција: падежни облик psI у сагласности је са позицијом QtP. У другој групи примера psI подлеже рекцији.

Последњи од примера прве групе, судећи према Решетаровом акценту, чини се да и не спада овде, већ је *они* $pronQl$ (: онај).

Структуре S-P

У предикату се разликују лични глаголски облик (V_p) и предикатив, тј. део који разликује род у нашем случају (A_{pp}). Даље дистинкције за ову прилику нису неопходне.

Тип S-P ($S \rightarrow {}^{\text{nom}}\text{Qt-N}$; $P \rightarrow V_p\text{-A}_{\text{pp}}$)

У V_p није устаљен облик граматичког броја:

— ... народна *већина* Сабора далматинскога *дигне* императивни мандат... II 320; — ... *већина* саборска, окупивши се у Задру, *одобри*... II 319; — А *множина* му *одговори*... I 305; — ... да та *петорица* *заступника* *мора* гласовати... II 319; — ... *окрене* нас *тројица* ка Климентима II 118.

... од њих се *одвоје* *осмина*, *пођу* код Долгоручка... I 118; — И тако *крену* њих *деветина*... I 291; — Ова *двојица* *углаве* станак на теминскијем рудинама у Грбљу... I 107; — Ова *тројица* *дођу* на Чево пак се *стану* с пашом Шувалијом... I 111; — Тако се *укрцају* на један брод трговачки њих *двојица*... I 115; — Но нас *петина* *цијенисмо*... I 287; — И тако *крену* њих *деветина*... I 291; — *Одвоје* се *тројица*... да *оду* по попа II 37; — ... да ми *двојица* не *ужи* *вамо* аустриско држављанство... II 275.

Почетком прољећа *навали* *мног* народа из најдалњих крајева Србије и Бугарске, да *метанишу* пред светицом... II 245.

Разлика у слагању изгледа да је условљена лексички. Али последњи пример указује и на одстојање V_p као на активни фактор.¹⁰

A_{pp} је такође двојак по облику:

Кад *видјела* нас *двојица* да не можемо Арбанаса никако одвратити с крива пута, погодимо... II 184; — Једно вече *сједјела* та *двојица* уз пећ, да проведу причањем дуго зимње вече... II 249; — ... по којој је *била* *принуђена* *већина* православнијех *Божеза* да беспослицом *славич* католичке празнике... II 301; — *Слала* га *тројица* у Дубровник, па га до године десетиња *затворе*... I 301; — ... *петорица* би чисто *положила* своје мандате... II 322.

Не би се ми *двојица* *нагодила* за годину дана, но би се прије *побили* да заглавимо I 250.

... а *стотина* га *опколели* да чују I 168.

Форма на -а може се објаснити као резултат парцијалне конгруенције са ${}^{\text{nom}}\text{Qt}$, док плурал одговара плуралском облику N (овај начин протеже се и на случајеве са изостављеним N).

Тип S-P ($S \leftrightarrow {}^{\text{adv}}\text{Qt-N}$; $P \rightarrow V_p\text{-A}_{\text{pp}}$)

V_p и овде може имати двојак облик броја:

А оно *дванаест* *матера* *повичу* из свега гласа I 259; — По *ручку* *одаберу* се *дванаест* *Паштровића* да *ку-*

¹⁰ Т. Maretić, nav. delo, 435.

мују оној дјеце I 260; — Пођу сви шест с трновијем коцима на гроб... I 351; — Тако ти њих једанаесторо на Божић без ручка ударе да млигају по оној тражини... II 31; — ... пак сто грла викну... II 147; — Црква има седам куба што круне у вијенац главу поглавитој, осмој, куби... II 221; — ... већ би се зарекао да те вођа не вара кад ти прича да те седам куба обустављају у вису седам небескијех жица... II 221; — Прибјегну Ја-Софију околу сто хиљада чељади, да спасе животе... II 229; — Над тијем благом и богатством сјају висока седам куба... II 227; — ... сви пет заступника далматинских на Рајхсрату гласају... II 320.

Мислим да се сваке године посијеку дајбуди шест тисућа дубова у Бадњаке. Да их се годином толико подњи и ви, куд среће! I 34.

Облик синг. може се, судећи према нашем материјалу, означити као спорадичан. Но друкчије је кад је присутан и A_{pp} :

Пет су од њих биле први пут објављене... I 75; — ... ако идемо кому на напаст, сви девет паски главе изгубили... I 295; — ... пошто су се сви пет на сркали црно-грке кафе... I 406; — ... пак зли и гори побјегнемо у једну малу луку, да броде поступамо и поправимо јербјакху, мање више сви шест изрешетани II 12—13; — Но ови пет посланика за вријеме свог избора добили су... II 319; — Ти пет гласова далматинских нијесу били нужни... II 320.

Триста се цара објавило, ми се заклесмо једном бити вјерни дужду... I 102; — Седам је мртвијех глава пало у три године I 250; — Сједјело у которском суду дванаест властела... I 317; — Било је у Спичу, за моје младо доба, седам брата у једној истој кући... I 350; — Није прошло много година да је висока влада раздвојила дијецезе... II 324.

... сто прота настојало грађи; десет хиљада гога данимице градили... II 229.

Неутрални број (синг.) и род (неутр.) коинцидирају, те се може закључити да је и једно и друго условљено неутралним обликом $advQt$. Маркираност тих грамема у вези је са N , према коме се и управља.

Тип S-P ($S \rightarrow advQt-N$; $P \rightarrow V_p-A_{pp}$)

У одсуству A_{pp} , V_p је обавезно у плур.:

Два му крила клону на бокове... I 28; — ... а три опћине остану силимице под Млечићима... I 109; — Остану му два сина I 127; — На материце, двије недјеље пред божић, састану се оба побратима на уговоре-

номе мјесту усред подна I 134; — Уљезем у дворану, кад ли сједе три старца иза једне црне завјесе... I 157; — Кад се двије старице састану... I 184; — Прођу прољетос три године дана откад се тобож умирисмо... I 252; — ...на данашњи дан у добар час састаше се двадесет и четири кмета... I 257; — Јесени године 1474 подране у Котор на пазар два тежака грбаљска... I 299; — Ево, чо'ече, прођоше три године, да сам се, да опростиш, оженио I 300; — Ако су рђаве године нанијеле да нам се сакупе три дуга у један, подмиримо љетошњи... II 121; — А кад то изрече, обе ишчезну... II 147; — Дохвате је четири момка, вежу руке наопако и зајме на Врађину... II 248; — Не питај, ако си рађао, каквијем га весељем дочекаше оно двоје старости I 208.

Исто је и када је ту A_{pp} , — али овај последњи елемент може бити двојак:

Измијенила се три паса људи... I 252; — Кад остану њих два сама... I 289; — Пред црквом сјела данас на месне покладе двадесет и четири умољена кмета I 421; — ...нас два не би се јутрос око ње прегонила II 134; — ...нађе гдје сједе два старца, бијелима косама до црне земље, а у руци држала шклакуру... II 147; — Над извором разгранала два јаблана II 92; — Уз пут била три почивала... II 173—174; — Случи се по некој несрећи да су оба села дигла крсте исти дан, и срела се баш на граници... II 174; — ...пак се три брата станила на овој земљи... II 175; — Кад оба дошла једанак код сликарева дућана... II 186; — ...и покрао му четири мједена лонца, што су му над огњиштем висила II 209; — ...да смо се нас четири у околу дохватила, не би ни једнога ошанила... II 220; — Између прва два олтара тер су окренута прам црквеноме уласку... II 221; — Била у Крфу два главна пријатеља, један Грк а други Жид, која су се љубила мимо људи... Погодила се оба једне ћуди и нарави... II 249; — ...три бирача грбаљска нијесу имала право гласовања... II 279; — Од овога племена бивало је у разним временима оглашенијех људи, свештеника и помораца, на примјер два архимандрита манастира Прасквице, Василије и Сава, која су оба пострадала... II 298.

...оба узјашу коње и допру Хиландару, гдје су у покори провели потоње дневи своје старости I 244; — Колико ја знам, нужни су два епископа за посветити трећега... II 325; — Основали су Ја-Софију два Грка... II 228; — Сва три се нагнало стари и сиједи... I 111; — Но сте вас три стари и мудри пак пронађите лијек овој главобољи... I 112; — Ја мним да се нас два ни-

јесмо јутрос састали у овој пустињи да судимо без ручка, но да суд наречемо I 250; — ... *рећи ће опаки свијет да смо их два издали и врх њих мито примили...* I 396; — *Једно јутро нагнали се сами они два у ћелију манастирску* I 122; — *Они су оба добри...* II 194.

Вуков књижевни језик нуди овде већи број могућности од Љубишина, јер познаје и неутрализоване форме као и структуре са ^{adv}Qt.¹¹ Овде приказани облици могу се тумачити као једнострану парцијалну конгруенцију са регираним N: у првој групи примера у смислу формалне мултипликације облика, а у другој као семантички маркиране форме усаглашене са родом и бројем регираног номена.

Општи закључак био би да се Љубишин језик разликује од вуковско-херцеговачког у два правца: (а) у синтагматском структурирању фразе са квантификатором има више могућности, (б) у организацији структура S-P има скромнији инвентар могућности. У првоме се Љубиша приближава своје дијалекатском идиому, то знамо. О овоме другоме у том смислу још не можемо ништа одређено рећи.

Додатак: структуре QtP — ^{pron}Ql — P (P → V_p-A_{pp})

Како није јасно којем структурном нивоу треба прибројити ове формације, рећи ћемо о њима коју реч на овоме месту. Ради се о облицима везивања тзв. релативне реченице за QtP. Ево наших примера на једном месту:

Била у Крфу два главна пријатеља, један Грк а други Жид, која су се љубила мимо људи... II 249; — *Од овога племена бивало је у разним временима оглашенијех људи, свештеника и помораца, на примјер два архимандрита манастира Прасквице, Василије и Сава, која су оба пострадали...* II 298; — *Сједијаху у Котору ванредан провидник, а у Будви кнез, оба наравно властелина млетачка, која управљаху земљом...* I 88.

Међу два ступца горостасне висине, који начињају насред цркве четворокрајну пољану, узвишују се... II 221.

Како видимо, и ове структуре подлежу истим законима конгруенције као и претходно описане.

¹¹ М. Стевановић, нав. дело, 141.